

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Politika Yöntem ve Beceriler

EDİTÖRLER

Derya YAYLI
Yasemin BAYYURT

YAZARLAR

Derya YAYLI
Yasemin BAYYURT
Sumru AKCAN
Leyla MARTI
Bilgen ERDEM
Nazik DİNÇTOPAL
Demet YAYLI
Aytaç Çeltek KAILİ
Mehmet Ali AKINCI
Kutlay YAĞMUR
Hacer Hande UYSAL
Cem CAN

İÇİNDEKİLER

Giriş	4
<i>Yasemin Bayyurt, Derya Yaylı</i>	

I. KISIM

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇENİN ÖĞRETİMİNE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

1	Yabancı Dil Öğretimi Yaklaşımları ve Yöntemleri	10
	<i>Derya Yaylı, Demet Yaylı</i>	
2	Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde <i>Kültür Kavramı</i> ve Sınıf Ortamına Yansıması	34
	<i>Yasemin Bayyurt</i>	
3	İkinci Dil Ediniminde Kod/Dil Değiştirme Davranışlarının Yapısal ve Toplumbilimsel Boyutları	49
	<i>Nazik Dinçtopal</i>	
4	Anadilinde ve Yabancı Dilde Okuma	63
	<i>Derya Yaylı</i>	
5	Yabancı Dilde Yazma Eğitiminde Yaklaşımlar	78
	<i>Demet Yaylı</i>	
6	İkinci Dilde Sözlü ve Yazılı Anlatım Eğitiminde Sosyo-kültürel Yaklaşımlar	97
	<i>Hacer Hande Uysal</i>	
7	Türkçe Öğrenenler Açısından Kalıp Sözler ve İşlevleri	113
	<i>Leyla Martı</i>	

8	Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde İletişim Yeteneklerinin Geliştirilmesine Etkileşimsel Toplumbilimsel Bir Yaklaşım	124
	<i>Bilgen Erdem</i>	
9	Türkçenin Öğretiminde Söylem Yapısının Önemi	152
	<i>Aytaç Çeltek Kaili</i>	
10	Avrupa Birliği Dil Politikası ve Yabancı Dil Olarak Türkçe	
	<i>Cem Can</i>	186
11	Fransa'da Türkçenin Anadili ve Yabancı Dil Olarak Eğitimi	
	<i>Mehmet Ali Akıncı</i>	204

II. KISIM

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇENİN ÖĞRETİMİNE UYGULAMALI YAKLAŞIMLAR

12	Türkçenin Yetişkinlere Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Yaklaşımlar	224
	<i>Sumru Akcan</i>	
13	Batı Avrupa'da Anadili Türkçe Olan Öğrencilere Türkçenin İkinci Dil Olarak Öğretimi ve Kurumsal Sorunlar	235
	<i>Kutlay Yağmur</i>	

Fransa'da Türkçenin Anadili ve Yabancı Dil Olarak Eğitimi

Mehmet Ali Akıncı

Dynamique du Langage (UMR 5596 CNRS & Université Lyon2),
Fransa

Giriş

Bu çalışmada Fransa'da Türkçenin anadili ve yabancı dil olarak öğretilmesi irdelenecektir. İlk olarak, bu kapsamda öğrencilere sunulan dersler tanıtılacaktır. Fransa'da yabancı dil eğitimi, ilkokuldan başlayarak iki koldan gerçekleştirilmektedir. Birincisi, ELCO dediğimiz "Enseignement des Langues et Cultures d'Origine" (yani "Anadili ve kültür dersleri"; "Home Language Instruction") kapsamında, ikincisi ise Yabancı Dil Eğitimi ("Enseignement des Langues Étrangères", (yani "Foreign Language Teaching") kapsamındadır. İkinci bölümde ilk ve ortaokullarda Türkçe anadili ve yabancı dil eğitimleri 9 değişken açıdan değerlendirilecektir. Bu değişkenleri; *hedeflenen öğrenci grubu, iddialar, hedefler, değerlendirme, kaydolma, derslerin statüleri, derslerin finansmanı, ders araç-gereçleri ve öğretmenlerin eğitimi* olarak sıralayabiliriz. Üçüncü bölümde ise Fransa'daki şu anki eğitim sistemindeki Türk öğrencilerin durumu incelenecek ve son bölümde Türkçe anadili ve Kültür derslerinin verimliliği için önerilerde bulunulacaktır. Bu bölümlere değinmeden önce, kısaca Fransa'daki Türk toplumunun özellikleri vurgulanacaktır.

Fransa'daki Türk Toplumunun Özellikleri

Türk toplumu, diğer batı Avrupa ülkelerine gerçekleştirdiği göçün aksine daha geç bir tarihte Fransa'ya gelmeye başlamıştır. Hatta diğer göçmen toplumlarla karşılaştırıldıklarında, Türkler yine Fransa'ya en son gelenler olarak bilinmektedir (politik nedenlerden dolayı ve son yılların siyahî Afrika göçü hariç). İkinci dünya savaşından sonra 7.770 Türkün Fransa'da yaşadığı gözlemlenir. Bu sayı 1954'te 5.273'e düşer ve Batı Avrupa'ya ve özellikle de Almanya'ya başlayan işçi göçü ile bu sayı 1968'de 7.628'e yükselmeye

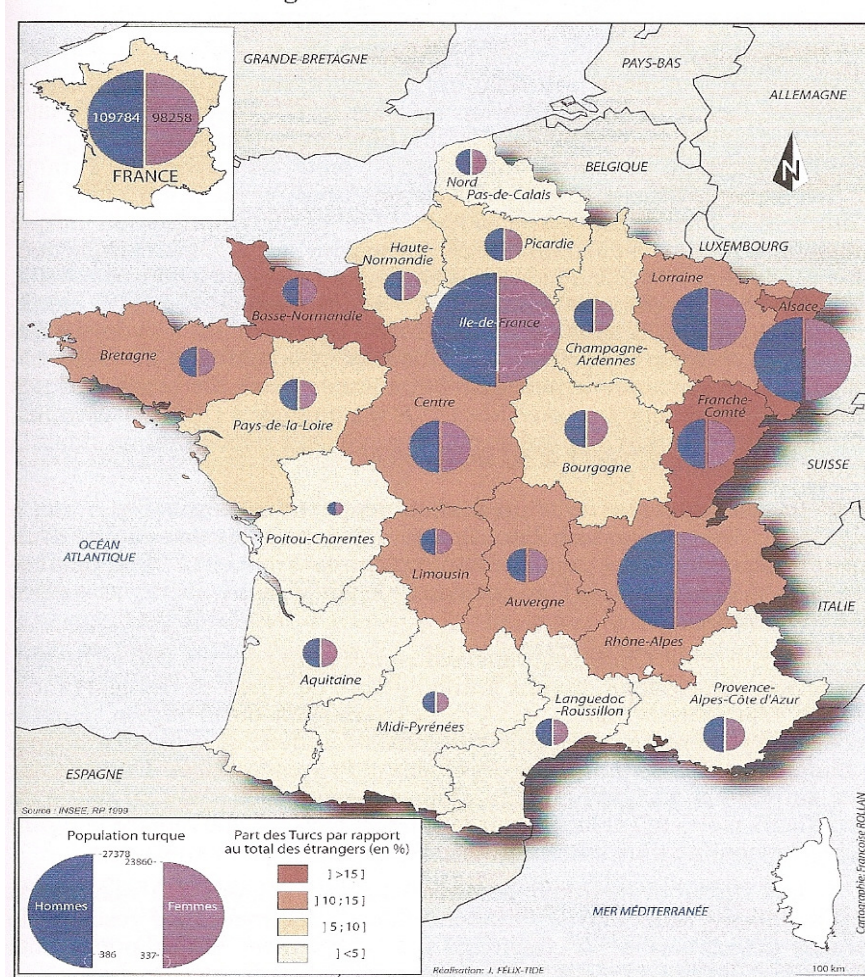
başlar. Fransa ile Türkiye arasında ilk resmi iş gücü gönderimi 1965'te yapılır. Bu anlaşmaya rağmen Fransa'ya gerçek Türk işçi göçü 1970 yıllarının başlarında başlar ve 1980 yıllarına kadar devam eder (birçok işçi 1981 oturum ve çalışma izni alma yasasından faydalanmıştır). 1968 ile 1972 yılları arasında Türklerin sayısı neredeyse 7 kat artarak 50.860'a ulaşmıştır. Ve 1982 sayımlarında bu sayı da ikiye katlanmıştır (123.540). Bu sayının hızlı bir şekilde yükselmesinde sadece işçi göçü değil, aynı zamanda Türklerin aile birleşimi politikasından çok erken yararlanarak Türkiye'de kalan eş ve çocuklarını yanlarına almaları da etkili olmuştur. Aile birleşimindeki bu durum 1982 nüfus sayımında açıkça ortaya çıkmakta: kadınların ve 14 yaşından küçüklerin sayılarında çok büyük bir artış gözlemlenmektedir. Böylece, 1990 nüfus sayımında Türklerin sayısı 202.000'e ulaşmıştır. Bu sayımda, Türk toplumunun neredeyse yarısının yaş ortalaması 20 yaşın altındadır. O dönemde okuma yazma seviyesi çok düşük birinci kuşak işçi sınıfına karşılık Fransa'da eğitim gören ve birinci kuşağa göre daha yüksek eğitim seviyesine sahip değişik dallarda mesleklerle uğraşan ikinci kuşak Türkler oluşmaya başladı. Buna takiben Fransa'daki Türk toplumunun profili ve genel görünümü değişime uğramıştır. Türk aileleri, geçici olarak geldikleri Fransa'ya artık kalıcı bir şekilde yerleşmişlerdir.

Türklerin sayısı 2000 sayımında 262.652'den 2004 yılında 326.000'e ulaşmıştır (Manço, 2004). Gayri resmi olarak, bu sayının 400 ile 500.000 arasında olduğunu savunanlar da vardır. Gerçek rakamların ortaya çıkmasında yaşanan en büyük güçlük ise birçok Türkün Fransız vatandaşlığına geçmiş olmasıdır. Kastaryano'ya (2003) göre, Türklerin %47'si Fransız vatandaşlığına geçmiştir. 80'li yıllarda ise Fransa'ya geldiklerinde vasıfsız fabrika işçisi olan Türklerin birçok fabrikaların kapanmaya başlamasından sonra, başka iş alanlarına yönelmeye başladıklarını görürüz. Echardour ve Marin'e (1993) göre, Türklerin %43,7'si hâlâ fabrika işçisidir, %28,5'i inşaat işçisi ve %23,5'i ise çeşitli toplum hizmetlerinde çalışmaktadır. Brabant'ın araştırmalarında (1992) vasıfsız işçi olarak çalışan Türklerde azalma gözlemlenmiştir (oransal olarak 1982'de %89,9'dan 1989'da %80'e düşmüştür). Aynı zamanda vasıflı işçi sayısı da artmıştır (1982'de %6,6, 1989'da %18,5). Son 10 yılda İtalyan ve

Portekiz göçmenlerden boşalan inşaat ve orman sektörü tamamen Türklerin eline geçmiştir. Ayrıca diğer Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi son 15 yılda döner ve restoran işiyle uğraşanların sayısı da bir hayli artmıştır.

Türklerin en yoğun yaşadıkları bölgeler arasında Paris bölgesi birinci (Türklerin %20'si), Lyon ve Alp dağları bölgesi ikinci (%17) ve Alzas bölgesi ise %15 oranla üçüncü sırada yer almaktadır (Villanova, 1997). Aşağıdaki grafik, Fransa'daki Türklerin Fransa coğrafyasına dağılımlarını göstermektedir.

Şu anki verilere göre 400'den fazla dini ve kültürel faaliyet gösteren Türk derneği vardır. Resmi istatistiklere göre (INSEE) ikinci kuşak genç kızların %98'i, erkeklerin %92'si Türkiye'den bir eşle evleniyorlar. Böylece Türkiye'den gelen eşler sayesinde Türkçenin aile içinde erozyona uğramasının önüne geçildiği gibi güçlenmesinin de önü açılmış oluyor. Ailelerin %97'si çanak antenle Türkiye'yi seyrediyor. Eskiden iki ya da üç yılda bir tatile gidilirken, şimdilerde yılda iki defa Türkiye'ye gelip giden ailelerin sayısı azımsanmayacak kadar çoğaldı. Fransız sosyologlarına göre Türkler içine kapanık, dış dünya ile pek ilişkisi olmayan bir toplum olarak kabul ediliyor (Rollan ve Sourou, 2006). Tüm bu etkenler göz önünde bulundurulduğunda ortaya çıkan sonuç ise Fransa'da Türkçenin aile içinde sönmesi ya da erozyona uğraması bir yana aksine mevcut gücünü koruduğudur. Son yıllarda yapılan araştırmaların ilgi odağı olan Türk çocukları, aile içi Türkçe konuşmayı buna karşılık çoğunlukla kardeşler arasında ve akranlarıyla Fransızca konuşmayı tercih etmektedirler (bkz. Akıncı, 2003, 2008; Gautier-Kızılyürek, 2007; Irtis-Dabbagh, 2001).

Grafik 1: Fransa'daki Türklerin dağılımı (Rollan ve Sourou, 2006: 41)

Fransa'da Türkçe Anadili ve Yabancı Dil Eğitimleri

Fransa'da, Almanya ile karşılaştırıldığında, bölgesel bir eğitim politikası yoktur, her iki kapsamda da yabancı dil eğitimi ulusal alanda gerçekleşmektedir. Bu durumda, Fransa'da Türkçe anadili eğitimi ilk önce ELCO ile başlamış, 1994'te yabancı dil olarak Türkçe dersinin alınmasının yasalaşmasıyla da iki kapsamlı bir çerçeveye

oturmuştur. Şimdi burada, bu iki sistemi de Türkçe anadili eğitimi açısından da inceleyip bugünkü varılan noktaya değinelim.

ELCO Sistemi²⁴

Yukarıda da açıklandığı gibi 1975 yılından itibaren Fransa'daki Türkler aile birleşimi politikasından erken faydalanarak yoğun bir şekilde memlekette kalan eşleri ve orada doğan ilk çocuklarını yanlarına almaya başladılar. Bu aile birleşimi kapsamında belirli yaşlarda Fransa'ya gelen çocukların eğitim sorunlarına çözüm bulmak Fransız hükümeti için acil bir zorunluluk haline gelmiştir.

Bu durum karşısında, başlangıçta göçmen çocuklarının Fransız okuluna uyumunu sağlamak ve kendi ülkelerine geri döndüklerinde oradaki uyumuna katkıda bulunabilmek amacıyla ELCO dersleri başlatılmıştır. Hatta bu derslerin çoğu kez göçmenlerin geldikleri ülkeler tarafından da başlatılması talep edilmiştir. Böylece Fransa'da tarihi sıralamaya göre, 1973'te Portekiz ile, 1974'te İtalya ve Tunus ile, 1975'te Fas ve İspanya ile, 1977'de Yugoslavya ile, 1978'de Türkiye ile ve son olarak da 1981'de Cezayir ile karşılıklı anlaşmalar çerçevesinde Fransız ilkokullarında, yukarıda adı geçen ülkeler tarafından gönderilen öğretmenler aracılığıyla göçmen çocuklarına yönelik anadili eğitimleri başlamıştır. Kısa sürede yoğun taleple karşılaşılınca ve çocuğun anadili eğitimini devam ettirebilmesi için, Türkçe dersleri 1983 yılında ortaokullarda ve meslek liselerinde de verilmeye başlanmıştır.

Bu anadili derslerine, 1998'e kadar Türkiye'den gönderilen öğretmenlerin Fransızca bilmediğinden, yerel okul yönetimleriyle hiçbir bağlantı kurulamadan devam edilmiş (bazen bu durum Fransız öğretmenlerinin de işlerine gelmiyor değildi), sonraları ise Türkiye'de Fransızca sınavına tabi tutulup başarılı olanlar gelmeye başlayınca yerel eğitim kurumlarıyla bir şekilde bağlantı kurulması kolaylaşmıştır. Şu ana kadar da böyle devam etmektedir.

Geçen zaman içerisinde, bu dersler Fransa'da kalıcı hale gelen göçmenlerin gereksinimlerine göre şekillenmeye başlamıştır. Son zamanlarda ELCO dersleri daha çok öğrencilere kültürleri hakkında

²⁴ Bu konuda, ayrıntılar için, bkz. Petek, 2004; Gautier-Kızılyürek, 2007.

bilgi vermeyi ve buldukları ülke ile kendi ülkeleri arasındaki farklılıkları ortaya koymayı sağlamaya çalışmaktadır.

Tablo 1

Fransız ilkokullarında ELCO derslerini takip eden öğrencilerin ülkelerine ve belirli eğitim yıllarına göre dağılımları (Fransa Millî Eğitim Bakanlığı, 2001).

Ülke adı	1984/1985	1990/1991	1997/1998	1999/2000	2000/2001
Cezayir	36,345	12,000	9,421	8,600	7,948
Fas	10,427	28,000	28,451	27,279	23,514
Tunus	8,471	9,100	5,831	5,457	5,110
İspanya	8,364	3,200	1,366	1,327	1,072
İtalya	14,398	12,700	10,173	11,322	8,102
Portekiz	41,419	22,000	10,105	10,625	9,371
Türkiye	14,783	16,500	13,934	12,883	11,464
Yugoslavya	3,325	1,650	188	-	30
Toplam	137,532	105,150	79,469	77,493	66,611

Bu tablodan da anlaşıldığı üzere, zamanla ELCO derslerini takip eden öğrenci sayısında tüm ülkeler için büyük bir düşüş söz konusudur. Her ne kadar Fransız resmi makamlarına göre 2000-2001 yılları arasında Türkçe derslerine katılan ilkokul öğrenci sayısı 11.464 ise de günümüzde derslere katılan öğrencilerin Konsolosluklara bağlı Eğitim müşavirliklerine göre sayıları 18.000 ile 20.000 arasındadır. Paris Eğitim müşavirliği, Lyon ve Strazburg ataşeliğine bağlı olarak 2006-2007 döneminde, Fransa'daki Türk çocuklarına ELCO kapsamında anadili eğitimi 185 Türkçe ve Türk Kültür dersleri öğretmeni tarafından verilmektedir. Öğrencilerin yüzde kaçının bu derslere katılabildiği yönünde çok net rakamlar veremiyorum. Şöyle ki, Mart 2005 tarihinde Paris Eğitim müşavirliği tarafından yapılmış öğrenci sayıları ile ilgili istatistiğe göre okul öncesi eğitimden üniversiteye kadar Türk kökenli toplam 71.321 öğrenci bulunmaktadır. Bu rakamlar, Türk öğrencilerinin %50'sinden fazlasının Türkçe derslerinden faydalanamamakta olduklarının kanıtıdır. Müşavirlik verilerine göre 2001-2002 öğretim yılında okula

devam eden çocukların sayısı ve devam ettikleri okullara göre dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 2

2001-2002 öğretim yılında okula devam eden çocukların devam ettikleri okullara göre dağılımları (Kaynak: Paris Konsoloslugu, 2003).

Okul çeşitleri	Toplam öğrenci sayısı
Okul öncesi eğitim	19.433
İlkokul	28.348
Özel eğitim (ilk ve orta öğretim)	2.633
Ortaokul	14.425
Genel ve teknik lise	2.804
Meslek lisesi	3.856
Yüksek okullara hazırlık	42
Yüksek teknisyenlik	327
Yüksek öğretim	(sayı belirtilmemiş)
Toplam	73.791

Okul öncesi, lise ve üniversite öğrencileri ve ilkokul birinci sınıf öğrencileri ELCO derslerine katılmamaktadır. Fransa'da ortamın ve mevcut sayım sistemlerinin belirsiz olmasından dolayı, sağlam istatistik bilgiler elde etmek çok zordur. Ancak yukarıdaki toplam öğrenci sayısı göz önünde bulundurulursa, 20.000'e yakın ilkokul, 15.000'e yakın ortaokul toplam 35.000 öğrenci Türkçe anadili ve kültür dersleri için potansiyel öğrenci konumundadır. Yukarıda da belirtildiği gibi potansiyel 35.000 öğrenciden yaklaşık sadece ve sadece 20.000 civarında öğrenci bu derslerden faydalanmaktadır.

Türkçe anadili ve kültür derslerinden faydalanamama nedenlerinden en başta geleni Türk nüfusunun dağınık bir coğrafyaya yayılmış olmasıdır. Fransa'da Türk nüfusunun az olduğu yerlerde yaşayan vatandaşlarımız ELCO derslerinden faydalanamamaktadır.

Son 15 yıldır Türkçe ELCO kapsamının dışında yabancı dil olarak da verilmektedir. 21 Kasım 1994 tarihli bakanlık

kararnamesiyle, ortaokul ve liselerde Türkçenin ikinci ve üçüncü yabancı dil olarak okutulması yasallaşmıştır. Bu kapsamdaki Türkçe derslerine 1997-98 yılında 77 öğrenci örgün eğitimle okudukları lisede, 43'ü ise uzaktan eğitimle (CNED, *Centre National d'Enseignement à Distance, Uzaktan Öğretim Ulusal Merkezi*)²⁵ katılmıştır. Bu derslere devam eden öğrenci sayıları giderek artmaktadır. Örneğin 2001-2002 yıllarında toplam 325 öğrenci liselerde ve CNED ile uzaktan eğitim yoluyla öğrenim görmekteydi. Bu dersler Fransız Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı öğretmenler tarafından verilmektedir. Sayıları 3-5 arasında olmakla birlikte 5-6 öğretmen de Fransa'da bu kapsamda Türkçe öğretmeni olabilmek için sırada beklemektedir. Bu dersler en çok Paris, Strasbourg, Nancy, Metz, Grenoble ve Rennes şehirlerinde bulunan liselerde verilmektedir (bkz. Jolly-Yılmaz, 2001).

İlk ve Ortaokullarda Anadili ve Kültür Dersleri Değişkenleri

Aşağıda Fransa'daki ilk ve ortaokullarda Türkçe anadili eğitimini 9 değişken açısıyla değerlendirmeye çalışacağım. Bu değişkenler 2002 yılında benim de Fransa Lyon şehrini temsilen katıldığım ve Guus Extra ile Kutlay Yağmur'un öncülüğünde 6 Batı Avrupa şehrinde (Brüksel, Göteburg, Hamburg, La Haye, Lyon ve Madrid) gerçekleştirilen ilkokul çağındaki öğrencilerde yabancı dil eğitimi ve kullanımı adlı anket projesinde belirlenmiştir (bkz. Extra ve Yağmur, 2004).

Hedeflenen Öğrenci Grubu

Yukarıda da belirtildiği gibi ELCO'lar ile ikinci yabancı dil eğitimi arasında Fransa'da farklar vardır. Ortaokuldan itibaren daha çok ikinci yabancı dil eğitimi unsuru kullanılmaktadır. Yasal durumu ne olursa olsun, Fransa'da yaşayan bir çocuk 6 ile 16 yaş arası hem okula gitme zorunluğundadır, hem de bu onun doğal hakkıdır. Anadili ve kültür dersleri sadece göçmen çocuklarına yönelik başlatılmış derslerdir. Bu derslerde kullanılan dil, göçmen çocuğunun

²⁵ "Bu sistem öğrenciye uzaktan öğrenim görme, kendini yetiştirme ya da eğitimini tamamlama olanağı sağlar. Bu sistemde öğrenci, evinde tek başına, kendine uygun bir tempoda çalışır. Öğretmenle öğrenci arasındaki iletişim posta, telefon, internet gibi çeşitli yollarla sağlanır" (Jolly-Yılmaz, 2001: 347).

ailesinin geldiği ülkenin resmi dilidir. Türkler için, derslerde kullanılan dil standart Türkçedir. Yasal olarak her ne kadar tüm okul öğrencileri ELCO derslerine katılma hakkına sahip iseler de, genelde görülen sadece göçmen çocuklarının bu derslere katıldığıdır, çünkü bu derslere başlayan öğrenciler zaten ana dillerini yetersiz de olsa konuşabilenlerdir. Bu dersler Fransa çapında ilkököl ikinci sınıftan sonra başlamaktadır, çünkü çocuğun yaşadığı ülkenin dilinde yazma ve okuma yeteneklerine sahip olması çocuğun dil gelişimi bakımından önemli görülmektedir.

Herhangi bir ilkökulda ana dili ve kültür derslerinin açılabilmesi için dersi talep eden en az 12 öğrenci zorunluluğu vardır. Bu sayı öğretim yılı sonunda okul müdürlerinin özellikle yabancı uyruklu ailelere dağıttıkları anketlerde belirlenmekte, ona göre İl Millî Eğitim tarafından da onaylandıktan sonra derslere başlanılmaktadır. Bu derslerin gerçekleştirilmesi için başka iki etken daha vardır. Bunlardan birincisi, o dersleri verebilecek uygun durumda bir öğretmenin olmasıdır. Öğretmenler her bölgeye bir yıl önceki toplam öğrenci sayısı temel alınarak atanmaktadır. Türk ailelerinin çoğunlukta oldukları bölgelere 3'e kadar öğretmen görevlendirilmektedir, ama bu sayı çoğu illerde tektir. Bu durumda da bir öğretmenin haftalık ders verebileceği uygun zamanı kısıtlı olduğundan her okulda ders verilebilmesi mümkün olmayabiliyor. İkinci önemli etken ise dersliklerin bulunamamasıdır. Bazı bölgelerde gerek belediye yetkilileri, gerekse okul müdürlerinin bu tür derslere kolaylık sağladıkları söylenemez.

Ders günü ve saati olarak, bu dersler ilk başlarda (1980'li yıllarda) haftada 3 saat idi; ama öğrenci sayısının artması ve öğretmen sayısının da yetersiz olmasından dolayı ders saati sadece bir buçuk saate indirilmiştir. Bu dersler geçmiş yıllarda okulların ders saat programları içinde gerçekleşmekteydi, ama öğrencilerin diğer arkadaşlarından ayrılmamaları ve işlenen ders programlarından yoksun kalmamaları için şu an ana dili ve kültür derslerinin %90'ı ders saatleri dışında yapılmaktadır. Böylece dersler çarşamba tüm gün ve cumartesi öğleden sonra yapılabilmekte (Fransız eğitim sisteminde, ilk ve ortaokullarda çarşamba günü okul olmayıp ders

yapılmamaktadır)²⁶. Türkçenin yanı sıra, ilkokul 3. sınıftan itibaren sunulan erken ikinci yabancı dil eğitimi her öğrenci için zorunludur. Bu yabancı dil tüm Fransa çapında %98 oranla İngilizcedir. Diğer %2'si ise, ikinci dil olarak seçilen Almancadır.

İddialar

Fransa'da azınlık dillerinin eğitimi 50'li yıllara dayanır. Fransa, o yıllara kadar eğitimini yasakladığı ya da görmezlikten geldiği bölgesel dillerin okullarda ve özel kurumlarda öğretilmesini serbest bırakmıştır. Göçmen uyruklu işçilerin dillerinin eğitimi ise bölgesel dillerin eğitiminin yaygınlaşmasıyla, yukarıda da belirttiğim gibi 70'li yıllarda başlar. Bu derslerin başlatılmasında ileri sürülen iddia ise, göçmen işçilerinin çocuklarının Fransız eğitim sistemine daha kolay uyum sağlamalarını, ülkelerine geri döndüklerinde ana dillerini ve kültürlerini, korumalarını sağlamaktır. İlerleyen yıllarda, işçilerin ve çocuklarının geri dönüşlerinin daimi kalıcılığa dönüşmesinden dolayı, iddialar bu kez ikinci ve üçüncü kuşak çocukların resmi kanallardan ve kontrol altında kendi ana dili ve kültürlerini öğrenmelerini devam ettirmeye ve hâlâ yeni göç çerçevesinde Fransa'ya gelen çocukları dışlamamaya dönüştü.

Yabancı dil eğitimi derslerinin başlıca gerekçesi ise bu derslerin lise son sınıf öğrencilerinin, üniversiteye giriş sınavlarında Türkçeyi yabancı dil olarak seçebilmelerini sağlamaktır. Bu dersleri takip eden öğrenciler ayrıca Fransa'da sadece 2 üniversitede var olan Türkoloji²⁷ bölümüne kaydolarak ana dili eğitimlerini derinleştirebilmekte, ileride Fransa'da yabancı dil Türkçe öğretmenliği olma fırsatını da yakalayabilmekte; ama ne yazık ki liselerdeki Türkçe dersi tercihi oranı çok kısıtlı olduğundan göçmen çocuklarının bu bölümü tercihleri çok düşüktür.

Hedefler

²⁶ Bu öğretim yılında (2008-2009), Fransa Millî Eğitim Bakanlığı, ilkokullarda cumartesi sabahı derslerini kaldırmıştır. Bu karar gelecek yıl ortaokullar için de geçerli olacaktır. Yalnız ortaokullardaki cumartesi dersleri çarşamba sabahına alınacaktır. Hatta bu durum birçok ortaokulda çoktan beri uygulanmaktaydı.

²⁷ Bu kurumlar Paris'te bulunan INALCO (Ulusal Uzak Doğu Dilleri Enstitüsü) ve Strazburg üniversitesidir.

Şimdiye kadar anadili ve kültür dersleri için herhangi bir hedef belirlenmiş değildir. Hedefler sadece bölgesel diller ve ikinci yabancı dil eğitimleri için belirtilmiştir.

Değerlendirme

Fransız eğitim sisteminde ilkokul birinci sınıftan başlayarak lise son sınıfına kadar her öğrenci her üç ayda bir karne alır. Bu karne öğrencilerin değişik derslerdeki notlarından ibarettir. Her üç ayda velilere gönderilen bu karne ile veli çocuğunun başarısını, gelişimini ve okul içi davranışlarını takip edebilmektedir. Bunun yanı sıra ilkokul üçüncü sınıf ve ortaokul birinci sınıf başlarında her öğrenci sadece Fransızcadan ve matematikten ibaret ulusal bir yazılı değerlendirmeye tâbi tutulmaktadır.

Anadili ve kültür derslerinde öğretmenler Fransız sisteminden esinlenerek Fransız Müfettişler ile hazırladıkları bir karne dağıtırlar. Yalnız hiçbir hükmü ve resmiyeti olmayan bu karne, ne mecburidir, ne de Fransız öğretmenler tarafından bilinmekte ya da göz önünde bulundurulmaktadır. Verilen bu değerlendirme sadece Türk velinin çocuğunun Türkçe anadili ve kültür derslerindeki başarısını takip etmesini sağlamaktadır. Bu da anadili ve kültür dersleri öğretmenleriyle Fransız öğretmenler ya da okul yöneticilerinin arasındaki iletişim kopukluğunun ve hiçbir bağlantının olmadığını kanıttır. Anadili ve kültür dersleri öğretmenlerinin sistem dışı bırakılmaları bu derslerin ne denli ciddiye alındığının göstergesidir.

Yabancı dil eğitimi derslerinde ise, tüm derslerde olduğu gibi öğrencinin elde etmiş olduğu notları resmi karnesine diğer dersleri gibi işlenmektedir. Bu derslerde alınan notun değeri diğer derslerdekiler kadar olmasa da psikolojik olarak öğrencinin anadilinin ciddiye alındığının ve bu derslere talebin gün geçtikçe arttığının bir göstergesidir.

Kaydolma

Anadili ve kültür derslerinin açılabilmesi için gerekli öğrenci sayısı 12 olarak belirlenmiştir. Yukarıda da belirttiğim gibi bu sayı çoğu yerlerde sorun yaratmaktadır, çünkü ya bu sayıya ulaşamamakta ya da bu sayının çok yüksekinde öğrenci katılımı olmaktadır. Bu son durumda, sorun, öğretmen uygun ise dersin iki

gruba ayrılmasıyla çözülür, aksi halde öğretmen o sayı ile derse devam etmeye mahkûmdur.

Yabancı dil eğitimi derslerinde ise asgari katılım sayısı diye bir şart yoktur. Öğrenciler Türkçeyi ikinci yabancı dil olarak, Fransa'da dört yıl olan ortaokul eğitiminin üçüncü ve dördüncü yılından itibaren seçebilme hakkına sahiptirler. Tek tek her okulda Türkçeyi seçecek öğrenci sayısı yeterli olmadığından, belli okullarda Türkçe eğitimi sağlanıp öğrenciler pek çok farklı okullardan gelerek gruplandırılmaktadırlar (bkz. Yalçinkaya-Aral, 2001).

Derslerin Statüleri

Anadili ve kültür derslerinin 1970'li yıllarda yapılan anlaşmalardan bu yana herhangi önemli bir değişime uğradığı söylenemez. Hatta bu dersler, Türkçe hariç, diğer diller için önemlerini yitirmektedirler.

Bu dersler başlangıçta Fransız ders programları içinde verilmekteydi (*cours intégrés: entegre dersler*). Günümüzde bu dersler genellikle okulların hemen hepsinde hafta içi akşamüzerleri saat 16.30 ile 18.00 arası, çarşamba günleri ve cumartesi öğleden sonraları veriliyor (*cours différés: ertelemeli dersler*). Bunun nedeni ise çocukların asıl ders programlarından yoksun kalmamaları düşüncesidir. Bu durumun dezavantajı ise öğretmen ve öğrencilerin tamamen izole edilmeleri, yalnız bırakılmalarıdır. Fransız öğretmenler ve/veya okul idaresiyle iletişim resmen kopuktur. Hatta müdür dışında, çoğu öğretmenlerin bu tür derslerden haberleri bile yoktur. Geçmişteki entegre derslerde en azından göçmen kökenli öğrenciler sınıflarını terk ettiklerinde öğretmenler durumdan haberdardı. Bazen ortak programlar ya da öğrenci konusunda anadili ve kültür dersleri öğretmeniyle bilgi alışverişi yapıyordu.

Tatil günleri, çocukların spor etkinlikleri, ailelerin alışveriş, gezme ve düğünler gibi etkinliklerin yapıldığı günler olduğu için aileler ve çocuklar Türkçe anadili ve kültür dersleri ile bu etkinlikler arasında bir tercih yapma durumunda kalmaktadır. Fransız okullarında ders saati sonrası yapılan derslerde ise yorgun ve bitkin durumda olan çocuklarda derse karşı isteksizlik görülmekte ve derslerden istenilen düzeyde verim alınamamaktadır. Ayrıca okul günleri okullarda ders saati sonrası "ödevlere yardım" çalışmaları

yapılmaktadır. Öğrenciler Türkçe derslerinin olduğu günler çalışmalara katılamamaktadır. Öğrenciler ve veliler yine bir tercih yapma durumunda kalmaktadır. Entegre dediğimiz derslerde verimlilik ve devamlılık en iyi düzeydedir. Ancak son yıllarda entegre derslerin differe derslere (okul saati dışındaki derslere) göre oranı yüzde %15 civarındadır.

Bu durumlar göz önüne alındığında şartların pek de elverişli olmadığı ortadadır. Buna bağlı olarak Türkçe anadili ve kültür dersleri öğretmenlerinin şikâyetlerinin en başında öğrenci devamsızlıkları gelmektedir. Bunların dışında velileri olumsuz etkileyen başka durumlar da vardır. Özellikle Fransa'da başarısızlık gösteren öğrenci velilerinin zaman zaman öğretmenler tarafından yanlış yönlendirildiği gözlemlenmektedir. Onlara göre Fransızca'yı bilmeyen ya da öğrenmekte zorlanan bir öğrencinin Türkçeyi öğrenmeye kalkması kafasını karıştırmaktan başka işe yaramaz. Velilerin bir kısmı bu yönlendirilmelere inanmaktadır. Bu nedenle çocuğunu Türkçe derslerine göndermek istememektedirler. Öğretmenlerde görülen bilinçsiz ya da kasıtlı tutuma karşılık biz konunun uzmanları olarak her ne kadar velilere çocuklarının anadilini ve kültürlerini öğrenmelerinin ne kadar faydalı olduğunu anlatsak da, velilerin birçoğu vurdumduymaz davranışlarına devam etmektedirler.

Bunlara rağmen, ortaokul üçüncü sınıftan itibaren Türkçe yabancı dil eğitiminin başlamasıyla ve öğrencilerin elde ettikleri notların geçerli sayılmasıyla, anadili eğitimi hem velilerin hem de öğrencilerin gözünde daha çok önem kazanmaktadır.

Derslerin Finansmanı

Anadili ve kültür dersleri öğretmenlerinin maaşları ve tüm giderleri geldikleri ülkeler tarafından karşılanmaktadır. Fransız Millî Eğitim Bakanlığının katkısı ise bu derslere okullarda sınıflar tahsis etmek ve fotokopi yapma fırsatı sağlamaktan ibarettir. Yabancı dil eğitiminde ise öğretmen Fransız Millî Eğitim Bakanlığının memurudur ve diğer meslektaşlarının sahip oldukları tüm haklara sahiptir.

Ders Araç-Gereçleri

Şimdiye kadar Fransa'da anadili ve kültür derslerine yönelik herhangi bir araç-gereç oluşturulmamıştır. Gelen öğretmenler beraberlerinde getirdikleri ve Türkiye'de uygulanan okuma-yazma kitaplarını aynen Fransa'da uygulamışlardır. Çocukların yaşadıkları kültürel ortamdan uzak olan bu ders araç-gereçlerinin içeriklerinin Fransız ders programlarıyla da alakaları yoktur. Bu yüzden, çocukların bu derslere ilgi ve hevesleri beklenilenin çok altındadır.

Türkçe ve Türk Kültür Dersleri için kaynak kitap hazırlığı sürdürülmektedir. 2005 yılında yurt dışındaki Türk çocukları için Türkçe ve Türk Kültür Dersleri ile ilgili olarak program yeniden düzenlenmiştir. MEB Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından zaman zaman Türkçe, Türk Kültürü ve Folklor ile ilgili olarak çeşitli CD ve DVD'ler hazırlanmakta, bu araç-gereçler öğretmenlerin kullanımına sunulmaktadır.

Yabancı dil eğitiminde kullanılan yöntem gerek uzaktan eğitimde gerekse Türkçe dersleri veren ortaokul ve liselerde Fransa Millî Eğitim Bakanlığı'nın yabancı dil programlarını esas almaktadır.

Öğretmenlerin Eğitimi

Anadili ve kültür dersleri öğretmenleri geldikleri ülkeler tarafından eğitilmiş olarak ilk ve ortaokullarda göreve başlamaktadırlar. Türkçe anadili ve kültür dersleri öğretmenleri Fransa'ya beş yıllığına gelmektedirler. Bu öğretmenler 1998 yılına kadar Türkiye'de yurt dışı sınavı kazanıp gidecekleri ülkenin dilini bilmeden gelen öğretmenler idi. Bu tarihten itibaren, Türkiye'den gelmeden önce gidecekleri ülkeye göre dil sınavına tâbi tutulmaya başladılar. 1983 yılından itibaren hem geldikleri ülkenin Eğitim ataşeliklerine bağlı, hem de buldukları yerel Fransız müfettişlerin denetimi ve sorumluluğu altında görevlerini sürdürmektedirler.

Yabancı dil eğitimi derslerinde görevli öğretmenler ise Fransız Millî Eğitim Bakanlığı'nın devlet CAPES (*Certificat d'Aptitude Professionnelle pour l'Enseignement Secondaire*), sınavından diplomalı, kadrolu asil öğretmenleri olup Fransız vatandaşı kişilerdir. Sayıları bir hayli çok düşük olan bu öğretmenler, hem Fransız Millî Eğitim Bakanlığı'nın atadığı bir ulusal müfettişin, hem de Fransız İl Millî Eğitim Müdürlerinin denetimi ve sorumluluğu altında görevlerini sürdürmektedirler (bkz. Gökalp, 2001).

Eğitimdeki durum

Batı Avrupa ülkeleri eğitim sistemleri uzmanı olarak, şunu söyleyebilirim: Fransa'da diğer ülkelere nazaran okulda başarılı olmak daha kolay olmasına rağmen, ne yazık ki sayılar ve gerçekler çoğu ailelerin eğitime fazla önem vermediklerini, bu fırsattan faydalanmadıklarını, çocuklarını başıboş bıraktıklarını göstermektedir.

Benimle bağlantı kuran çoğu Fransız öğretmen (bazen çok haksız olarak) Türk öğrencilerden şikâyetçi olmaktadır. Hatta bir kez, öğretmenin biri telefon görüşmemiz esnasında "Arap asıllı çocuklar çok güzel Fransızca öğreniyor. Niçin Türk çocukları öğrenemiyor, genetik bir sorun mu var?" deyince neye uğradığımı bilemedim. Bu öğretmenlerin 1970'li yıllarda ortaya atılan bazı iki dillilik konusundaki kuramlara dayanan bakış açılarının ne kadar sınırlı olduğu ortadadır.

Bunlardan dolayı, normal liseye ulaşan öğrenci sayımız çok az, üniversiteye ulaşanların sayıları ise, her ne kadar yıldan yıla artsa da, çoğu sistemi tanımadıkları ve uzun vadeli hedef belirleyemediklerinden dolayı birinci ya da ikinci sınıfta eğitimlerini hiçbir diploma elde etmeden bırakmak zorunda kalıyorlar. Ne yazık ki birçok aile, çocuğunu akademik eğitime yönlendirmiyor. Son yıllarda bu durum değişmekte olsa da birçok öğrencimiz kısa yoldan çok para kazanma çözümleri arayışındadır. Her öğrenci doktor ya da avukat olacak diye bir kural kesinlikle söz konusu değildir. Yalnız gelişmekte olan dünya teknolojisi, gün geçtikçe kaybolan devlet sınırları, küreselleşme dediğimiz bir ekonomide, eğer çocuğumuza iyi bir meslek sağlamazsak, onun da yapacağı iş, bizim babalarımızın yaptığı işlerden başka bir şey olamaz. Bu konuda çok hassasiyetli ve dikkatli davranıp, genç yaşta çocuklarımızın gelecekleri konusunda onlarla konuşup, tartışıp, onlara en güzeli ve en iyisi neyse onu aşamayız.

Türkçe Anadili ve Kültür Derslerinin Verimliliği İçin Neler Yapılmalı?

İlk önce, Fransa'da yaşayan Türk öğrencilerinin eğitim sorunlarına çözüm yollarını şöyle sıralayabiliriz:

- Türk ailelerinin çoğunlukta ikamet ettiği ve dolayısıyla Türk kökenli öğrencilerin de çok sayıda oldukları yerleşim merkezlerinin okullarında Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesini sağlamak gerekmektedir. Eğer bu mümkün olmuyorsa, en azından Türkçe anadili ve kültür dersleri semtlerin okullarında öğretilmelidir.

- Türk dilini ve kültürünü burada doğup büyüyen Türk kökenli çocuklara aktaran ikidilli kitaplar ve okul gereçleri hazırlanıp, çocuklara dağıtılmalıdır. Bu araç-gereçler bilimsel verilerden, araştırmalardan yola çıkılarak, öğrencilerin psikolojik ve sosyal gereksinimleri göz önünde bulundurularak ve ikidilliliği geliştirecek yönde hazırlanmalıdır. Kaynak kitabın olmasıyla birlikte Almanya ve Hollanda'da olduğu gibi seviye tespit sınavları, bilgi yarışmaları düzenlenebilir.

- Çocukların sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerde yer almalarına özen gösterilmelidir.

- Öğrenciler ve velileri her türlü eğitim sisteminden, gün geçtikçe değişen kanunlardan, yönetmeliklerden anında haberdar edilmeli ve uyarılmalıdırlar.

- Çocuklar, özellikle lisede okuyan gençler üniversite öğrenimine yönlendirilmelidirler.

- Dernekler ve kültür merkezleri bünyesinde tüm gençlere yönelik etkinlikler çoğaltılıp okul ödevlerinde yardımcı olunmalı, eğitim sistemi tanıtılmalı ve bu gençler iş sahası açık meslekler konusunda bilgilendirilmelidir. Ayrıca veliler ve dernekler anadilin önemi konusunda bilinçlendirilmelidir.

CNED (Uzaktan Eğitim) tüm lise öğrencileri için geçerlidir. Her lise öğrencisi Türkçeyi yabancı dil olarak alabilir ve üniversiteye giriş sınavında başka bir yabancı dilin yerine seçebilir. Türkçenin geliştirilmesiyle ilgili olarak derslerin dışında yapılması gerekenlere çok kısa değinecek olursak:

1. Anadili ve kültür dersleri sadece okullarda verilen derslerle geliştirilemez. Özellikle de bu çocuklar anadilleri dışında başka bir dille eğitim alıyorsa, bu nedenle okullarda ve bazı derneklerde

verilen Türkçe dersleri aileler ve dernekler aracılığıyla anadili geliştirecek yöndeki faaliyetlere destek verilerek geliştirilmelidir. Bunun yanı sıra, aileler çocuklarıyla düzenli bir şekilde aile içi Türkçe konuşmalı, çocuklarının masal, hikâye ve okuma yoluyla daha fazla kelime dağarcığına sahip olmalarını sağlamalı, evlerinde Türkçe ve Türk kültürüne dair kitap, dergi, gazete, CD ve DVDler bulundurmalarıdır.

2. Ders dışı faaliyetlerin en başında 23 Nisan hazırlıkları gelmektedir. Bu durum Türkçe derslerinin bir buçuk saatin çok üstüne çıkılmasına da olanak vermektedir. 23 Nisan çalışmaları, ders saati dışında tatillerde Türk derneklerinde, kültür merkezlerinde ya da belediyenin tahsis ettiği bir salonda yapılabilmektedir. Türk toplumu 23 Nisan törenlerine önem vermekte ve katılım yüksek düzeyde gerçekleşmektedir. İçinde yaşadığı toplumda yeterli değeri, ilgiyi ve kabullenmeyi göremeyen Türk çocukları için kendi dillerini ve kültürlerini sergileme fırsatı buldukları bu törenler onların psikolojilerini olumlu etkilemektedir. Son yıllarda bu törenler Fransız okullarının da katkılarıyla ortaklaşa düzenlenmekte ve katılımında büyük bir artış görülmektedir. Böylece Belediye başkanları, Fransız öğretmenler ve halktan kişiler de davet edilmektedir. Türkçe anadili ve kültür dersleri sayesinde düzenlenen 23 Nisan kutlama törenleri, Fransızlara Türk toplumunun değerlerini de tanıtmaya olanağı sağlamaktadır.

Tartışma ve Sonuçlar

Bu makalede amacımız Fransa'daki Türkçenin anadili ve Türkçe yabancı dil eğitimlerini hem tanıtmak hem de belirlemiş olduğumuz değişkenler açısından değerlendirmektir. Aynı zamanda bu derslerin sorunları ve gelecekteki verimliliklerine de değinildi.

Fransa'da Türkçe anadili ve kültür dersleri (ELCO) olarak 1978'den beri devam etmektedir. Bunun yanı sıra 1994'ten beri de yabancı dil olarak da öğretilmektedir. Ne yazık ki birçok Türk kökenli öğrenci bu iki tür dersten de faydalanamamaktadırlar. Bunun başlıca nedenleri öğretmen yetersizliği ve Fransa'daki Türk nüfusunun dağınık bir coğrafyaya yayılmış olmasıdır. Anadili ve kültür dersleri her ne kadar şu anki eğitim şartlarına ve

öğretmenlerin, velilerin ve öğrencilerin beklentilerine cevap vermese de, Türkçenin resmi olarak Türklerin yoğun yaşadıkları bölgelerdeki okullarda yabancı dil olarak öğretilmesi çoğu sorunları çözecektir. Bu derslerin Fransız eğitim sisteminde daha çok önem kazanması (Türkçeden alınan notların Fransız karnelerinde geçerli sayılması gibi), öğrencilerin bu derslere verdikleri önemi arttıracaktır. Bu konuda ikna edilecek iki kurum var ise, onlar da Fransa ve Türkiye Millî Eğitim Bakanlıklarıdır. Çözüm, bu iki kurumun aralarında yapacakları anlaşmalara bağlıdır.

Kaynakça

- Akıncı, M.-A. (2008). Language use and biliteracy practices of Turkish-speaking children and adolescents in France. In V. Lytra & J.N. Jorgensen (Eds.), *Multilingualism and identities across contexts: Cross-disciplinary perspectives on Turkish-speaking youth in Europe* (pp. 85-108). Copenhagen: University of Copenhagen Pres.
- Akıncı M.-A. (2003) Une situation de contact de langues: Le cas turc-français des immigrés turcs en France. In J. Billiez (Ed.), *Contacts de langues: Modèles, typologies, interventions* (pp. 127-144). Paris: L'Harmattan.
- Brabant, J. (1992). Une insertion économique problématique. *Hommes et Migrations*, 1153, 34-38.
- Echardour, A. & E. Maurin (1993). La main d'oeuvre étrangère. *Données sociales*, 504-513.
- Extra, G. & Yağmur, K. (2004). *Urban Multilingualism in Europe: Immigrant minority languages at home and school*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Gautier-Kizilyürek, S. (2007). Les Enseignements de langue et culture d'origine en France: Chronique d'une mort annoncée? Le cas de la langue turque. In F. Baidier (Ed.), *Emprunts linguistiques, empreintes culturelles* (pp. 141-158). Paris: L'Harmattan.

- Gökalp, A. (2001). Fransız Milli Eğitim sisteminde Türkçenin konumu. In *Avrupa'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu toplantı notları* (pp. 150-156). Ankara: TDK.
- INSEE (1997). *Les immigrés en France: Contours et caractères*, Paris: INSEE.
- Irtis-Dabbagh, V. (2003). *Les jeunes issus de l'immigration de Turquie en France: état des lieux, analyses et perspectives*, Paris: L'Harmattan.
- Jolly-Yılmaz, A. (2001). Fransa Milli Eğitim Bakanlığı'nın bir kuruluşu olan CNED'de Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi. In *Avrupa'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu toplantı notları* (pp. 347-359). Ankara: TDK.
- Kastoryano, R. (2003). Les Turcs d'Europe et leur désir d'Europe, *Cemoti*, 36, <http://cemoti.revues.org/document1497.html> (online paper).
- Manço, U. (2004). Turcs d'Europe: Une présence diasporique unique par son poids démographique et sa complexité sociale. In A. Manço (Ed.), *Turquie: Vers de nouveaux horizons migratoires?* (pp. 153-177). Paris: L'Harmattan.
- Petek, G. (2004). Les ELCO, entre reconnaissance et marginalisation : Langue de France. *Hommes et Migrations*, 1252, 45-55.
- Rollan R. & Sourou B. (2006). *Les migrants Turcs de France, Entre repli et ouverture*. Pessac: Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine.
- Villanova de, R. (1997). Turkish housing conditions in France: From tenant to owner. In S. Özüekren, & R. Van Kempen (Eds.), *Turks in European cities: Housing and urban segregation. Comparative Studies in Migration and Ethnic Relations* (pp. 98-121). ERCOMER 4, Utrecht: Utrecht University.
- Yalçınkaya-Aral, P. (2001). Paris'te, Racine lisesinde yabancı dil olarak okutulan Türkçe eğitiminin konumu, uygulamaları ve karşılaşılan sorunlar. *Avrupa'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu toplantı notları* (pp. 45-49). Ankara: TDK.